

Islamic Maaref University

Scientific Journal
ISLAMIC REVELATION STUDIES

Vol. 21, Summer 2024, No. 77

**Analysis of the Political Islam Discourse:
Thoughts of the Great Ayatollah Khamenei**

Arash Monshizadegan¹ \ Hamid Saiedijavadi² \ Aliasghar Davoodi³ \ Morteza Nazari⁴

1. PhD in Political Science, Visiting Assistant Professor in Department of Islamic Education, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran (Corresponding author). *ar_mo816@mail.um.ac.ir*

2. Department of Political Science, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran.
hsaeedijavadi@gmail.com

3. Department of Political Science, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran.
ndavoudi@gmail.com

4. PhD Student in Political Science, Department of Political Science, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran. *Nazary_2014@hotmail.com*

Abstract Info	Abstract
Article Type: Research Article 	In the discourse approach, social formations are identified in the form of a meaningful wholeness in which social agents and actors present a meaning of their world. In this regard, the Islamic Revolution of Iran led to the birth of a new discourse in the sphere of Iranian politics, which was reconstructed and re-adapted by the leaders of the revolution. The present article seeks to examine the question of how the discourse of school-based political Islam has been constructed from the perspective of Ayatollah Khamenei? And it is based on the assumption that the discourse of school-based Islam considered by Ayatollah Khamenei is articulated around the axis of six signifiers: mobilization, conspiracy, media, anti-arrogance, independence, and the clergy. This research is organized based on the discourse method of Laclau and Mouffe. According to the research findings, the Supreme Leader's discourse of Islamic school led to the deepening of the fundamental values of the revolution and the orientation of the system towards the ideals of the late Imam Khomeini. In this regard, we also witnessed the prominence of the self and the marginalization of other discourses.
Received: 2023.04.04 Accepted: 2023.10.21	
Keywords	Ayatollah Khamenei, Islamic Political School, Discourse, Islamic Republic, Islamic Revolution.
Cite this article:	Monshizadegan, Arash Hamid Saiedijavadi, Aliasghar Davoodi & Morteza Nazari (2024). Analysis of the Political Islam Discourse: Thoughts of the Great Ayatollah Khamenei. <i>Islamic Revelation Studies</i> . 21 (2). 9-42. DOI: https://doi.org/10.22034/21.77.13
DOI:	https://doi.org/10.22034/21.77.13
Publisher:	Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

With the downfall of the Pahlavi dynasty, Iranian society witnessed a clash of various ideological frameworks, among which the discourse of scholastic Islam emerged as a prominent narrative. This discourse gained traction and accessibility by effectively utilizing floating and ambiguous signifiers. The primary objective of this study is to explore the discourse of scholastic Islam as articulated by the Supreme Leader, Ayatollah Khamenei. This analysis is framed around key signifiers that shape this discourse, specifically focusing on how the principles of scholastic political Islam are constructed through Khamenei's perspective. It is posited that his interpretation of scholastic Islam revolves around six central signifiers: mobilization, conspiracy (perceived hostility), mass media, anti-imperialism, independence, and the role of the clergy. Although various studies have addressed this topic, this article adopts a discursive approach to delve into Khamenei's articulation of scholastic political Islam.

Methodology

The approach employed in this article is based on the discourse analysis method proposed by Laclau and Mouffe, which serves as a framework for examining Ayatollah Khamenei's statements as linguistic discursive acts. The collection of data is carried out through library and documentary methods. Text analysis plays a significant role in discourse analysis, and one of the techniques for analyzing textual data is qualitative content analysis, which seeks to explore the underlying content of the texts. In this context, we will conduct a qualitative examination of the Supreme Leader's speeches from 1989 to 2021.

Discussion

During Ayatollah Khamenei's leadership, the Basij emerged as a crucial entity promoting the principles of scholastic Islam. He consistently dismissed critics of the Basij, viewing its primary role as countering cultural invasions orchestrated by adversaries. In this context, the Basij is recognized as a key non-verbal instrument for fostering unity within the framework of political Islam. Scholastic Islam places significant emphasis on identifying and addressing the threats posed by the "other" deemed as malevolent. The Supreme Leader adeptly neutralized such threats, drawing attention to the ongoing conspiracies of the enemy. A notable source of dissent against the discourse of scholastic Islam has been the mass media, which Khamenei identified as a primary tool of foreign adversaries. He criticized media outlets aligned with hostile forces, branding them as purveyors of misinformation and emphasizing the need to restrict their influence in order to safeguard the established discourse. Moreover, the anti-arrogance sentiment he promoted is intricately linked to identity formation, inclusivity, and the pursuit of independence, all of which contribute to national identity through a firm stance against the "other." This notion of independence reinforces the external dimensions of defining the "other" and solidifies the foundations of the prevailing discourse. By maintaining a strategic distance from the "other," the leadership aims to achieve significant goals while ensuring the coherence and resilience of the established ideological framework. The pursuit of independence and otherness of the US government has played a pivotal role in shaping the semantic and ideological frameworks that influence the foreign policy discourse of the Islamic Republic. In this context, the clerics and jurists, who represent

the standards of the Islamic faith and serve as key figures in identity formation, have garnered significant attention from the Supreme Leader.

Conclusion

In the current research, an effort has been made to identify the key signifiers of the discourse of scholastic Islam through a discursive approach and textual analysis of the statements made by the Supreme Leader. This analysis reveals six central signifiers: mobilization, conspiracy, media, anti-arrogance, independence, and clerics. Within this framework, independence emerges as the pivotal signifier of the discourse of scholastic Islam during Ayatollah Khamenei's leadership. This concept of independence not only plays a crucial role in shaping the political system but also reflects the overarching goals of the Islamic framework. It is regarded as one of the fundamental pillars for constructing and solidifying scholastic Islam. Relying on this principle has enabled a deliberate distancing from external influences, and consequently, adopting independent positions has evolved into a consistent theme within the discourse of political Islam during this era, contributing significantly to the identity and cohesion of the movement.

References

Books

- Ali-Babaei, Gholamreza (2003). *Political Culture*. Tehran: Ashian.
- Azkia, Mustafa, Rashid Ahmadrash, Kambiz Partazian (2017). *Qualitative Research Methods from Theory to Practice*, Volume 2. Tehran: Kayhan.
- Daniali, Aref (2014). *Michel Foucault: Aesthetic Asceticism as a Discourse on Anti-Visualism*. Tehran: Tisa.
- Dehkhoda, Ali Akbar (1998). *Dictionary*. Tehran: Tehran University Publishing and Printing House.
- Hajizadeh, Alireza, Darini, Mahmoud (2007). *Global Arrogance and the Great Satan from Imam Khomeini's Perspective*, Thirty-First Office of Tebyan. Tehran: Research Deputy of the Institute for Compilation and Publishing Imam Khomeini's Works.
- Imam Khomeini, Ruhollah (1999). *Imam's Notebook*, Software for Imam Khomeini's Works. Tehran: Imam Khomeini Publishing House.
- Javadi Amoli, Abdullah (2009). *International Relations in Islam*. Qom: Esra.
- Kazemi, Ahmad (2014). *Enemy Studies from the Perspective of the Supreme Leader*. Master's Thesis, Political Science, Yazd University.
- Lacla, Ernesto et al. (2016). *Political Discourse Analysis*, translated by Amir Rezaei-Panah. Tehran: Tisa Publishing.
- Manouchehri, Abbas (2008). *Approach and Method in Political Science*. Tehran: Samt.
- Mohammadi, Manouchehr (2018). *Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Dadgostar Publishing.
- Mohammadpour, Ahmad (2018). *Anti-method; Philosophical Backgrounds and Practical Procedures in Qualitative Methodology*. Qom: Logos.
- Mouffe, Chantal (2011). *On the Political Matter*, translated by Mansour Ansari. Tehran: Rokhdad-No.
- Mousavi, Amin (2013). *A Study of Imam Khomeini's Principles and Defense Strategies in*

Fighting Arrogance. Master's Thesis, Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute.

- Naderi-far, Behrouz (2004). *Analysis of Anti-Arrogance Values in the Ideology of the Islamic Revolution*. Master's Thesis, Sociology, East Tehran Azad University.
- Rajaei, Farhang (2016). *The Problem of Iranian Identity Today*. Tehran: Publishing House.
- Sarap, Madden (2003). *An Introductory Guide to Poststructuralism and Postmodernism*, translated by Mohammad Reza Tajik. Tehran: Publishing House.
- Shahbazi-Rad, Mohammad Sadeq (2013). *Discourse Analysis of the Leadership of the Islamic Revolution*. Master's Thesis, Sociology Department, Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute.
- Soltani, Ali Asghar (2008). *Power, Discourse and Language, Mechanisms of Power Flow in the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Publishing House.

Articles

- Abbas Tabar, Rahmat (2019). Discourse Analysis of Ayatollah Khamenei's Divergent Approach to the System of American Dominance. *Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, Year 9, Issue 34, pp. 117-100.
- Alam, Abdolrahman, Ensafi, Mustafa (2018). Recognizing the Transition from Structuralism to Post-Structuralism. *Quarterly Journal of Politics*, Volume 48, (Issue 1), pp. 76-59.
- Babakhani, Mojtaba (2011). Anti-arrogance and support for the oppressed in the thought of Imam Khomeini and the student martyrs. *Political Development Quarterly*, Year 8, Issue 34, pp. 160-131.
- Behrouzi-Lak, Gholam-Reza (2015). A study of theoretical analyses in Islamism studies. *Political Science Quarterly*, Year 18, Issue 71, pp. 65-91.
- Etrat Doost, Mohammad (2019). Methodology of understanding hadith in the triple process of text analysis, content analysis and discourse analysis. *Hadith Research Bi-Quarterly*, Year 11, Issue 21, pp. 320-290.
- Gohari Moghadam, Abuzar, Kiani, Hamed (2018). The discursive influence of the United States of America in the Islamic Republic of Iran based on the thoughts of the Supreme Leader. *Islamic Revolution Research Quarterly*, Issue 24, pp. 115-97.
- Hesabi, Ahmad Ali, Ayder, Nabi-Allah (2018). A Study of Discursive Transformation Between Political Forces After the Islamic Revolution of Iran. *Social Sciences Quarterly*, Year 12, Issue 4, pp. 1-20.
- Jorgensen, Marianne & Philips, Louise (2002), *Discourse Analysis as theory & method*, London: Sage Publication.
- Joynipour, Sima, Pirouzfard, Soheila (2018). Typology of Arrogance and Its Nature in the Holy Quran. *Quran and Hadith Bi-Quarterly*, Year 12, Issue 23, pp. 198-169.
- Khayami, Abdul Karim (2013). Towards the Theory of Islamic Awakening: Qualitative Analysis of the Text of the Supreme Leader's Statements at the International Islamic Awakening Summit. *Islamic Revolution Studies*, Year 10, Issue 33, pp. 43-66.
- Laclau, E, (1995), *New Reflection on the Revolution of our Time*, London: Verso.

- Mahdavi, Asghar, Naderi, Mehdi (2011). The use of soft power from the point of view of arrogance; a Quranic approach. *Political Science Bi-Quarterly*, Year 7, (Issue 2), pp. 204-167.
- Mayring, Philipp (2000). Qualitative content Analysis Forum, *Qualitative Social Research*, Vol. 1, (No2), 1-10.
- Naderi, Mehdi (2015). The foundations and documents of anti-arrogance policy in the view of Imam Khomeini. *Islamic Awakening Studies Quarterly*, Volume 4, Issue 8., pp. 144-127.
- Nosrat Panah, Mohammad Sadeq, Bakhshi, Masoud (2019). Anti-arrogance in Imam Khomeini's political thought: Relying on the conceptualization of arrogance in Tafsir al-Mizan. *Bi-Quarterly Journal of Political Science*, Year 16, Issue 32, pp. 696-671.
- Pandey, Anjali (2004), Constructing Otherness, *Issues in Applied Linguistics*, Vol. 14, (No2), 153-184.
- Pourzaki, Giti (2019). The evolution of discursive confrontation in the Islamic Republic of Iran: post-political, antagonistic, agonistic confrontation. *Two Quarterly Journals of Political Sociology of the Islamic World*, Volume 7 (Issue 2), pp. 254-231.
- Tabatabaei, Kazem, Taheri, Somayeh (2015). Application of Discourse Mining in Analyzing the Concepts of Weakness and Arrogance. *Islamic Studies of the Sciences of the Quran and Hadith*, Year 47, (Issue 2), pp. 118-91.
- Tabatabaei, Seyyed Jafar, Jalali Nobari, Hossein (2018). Causes and Areas of Anti-Arrogance in the Discourse of the Islamic Revolution. *Quarterly Journal of New Research in the Humanities*, Issue 10, Summer, pp. 51-37.
- Tajik, Mohammad Reza (2005). Modern Man and the Mystery of Identity. *National Studies Quarterly*, Issue 1, pp. 28-9.
- Tajik, Mohammad Reza (2007). Psychoanalysis and Politics. *Political Science Research*, No. 4, pp. 19-45.
- Van Dijk, T.A. (2007), Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction, OnlinePublication:
<https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp74712>.

تحليل خطاب الإسلام السياسي الملّزم في فكر آية الله الخامنئي

آرش منشي زادغان^١ / حميد السعيد الجواد^٢ / علي أصغر الداودي^٣ / مرتضي النظري^٤

١. دكتور في العلوم السياسية، فرع مشهد، جامعة آزاد الإسلامية، مشهد، إيران،

وأستاذ لدروس المعارف الإسلامية (الكاتب المسؤول). ar_mo816@mail.um.ac.ir

٢. دكتور في قسم العلوم السياسية، فرع مشهد، جامعة آزاد الإسلامية، مشهد، إيران.

hsaeedijavadi@gmail.com

٣. دكتور في قسم العلوم السياسية، فرع مشهد، جامعة آزاد الإسلامية، مشهد، إيران.

ndavoudi@gmail.com

٤. طالب دكتوراه في العلوم السياسية، قسم العلوم السياسية، فرع مشهد، جامعة آزاد الإسلامية، مشهد، إيران.

nazary_2014@hotmail.com

ملخص البحث	معلومات المادة
إنّ في أسلوب الخطاب، يتمّ التعرف على التكوينات الاجتماعية في إطار عام ذي معنى، حيث يقوم الفاعلون والناشطون الاجتماعيون بتقديم معنى لعالمهم. وفي هذا الصدد أدّت الثورة الإسلامية في إيران إلى إنتاج خطاب جديد في طليعة السياسة الإيرانية، ما تمّ إعادة إنشائه وتعديله من قبل قادة الثورة. يحاول المقال وراء الإجابة عن هذا السؤال: كيف تكوّن خطاب الإسلام السياسي الملّزم من منظار آية الله الخامنئي. هذا ويقوم على فرض أنّ خطاب الإسلام الملّزم في وجهة نظر آية الله الخامنئي يتمحور حول ستة مكونات والتي هي التعبئة والمؤامرة ومكافحة الاستكبار وطلب الاستقلال ورجال الدين. يعتمد هذا البحث على أسلوب الخطاب للاكلاو وموف. طبقاً لنتائج البحث ينتهي خطاب الإسلام الملّزم لقائد الثورة الإسلامية إلى تعميق قيم الثورة الأساسية وتوجيه النظام إلى مثل الإمام الخميني <small>عليه السلام</small> ، كما شهدنا في هذا الشأن إبراز الذات وتهميش سائر الخطابات.	نوع المقال: بحث تاريخ الاستلام: ١٤٤٤/٠٩/١٣ تاريخ القبول: ١٤٤٥/٠٤/٠٥
آية الله العظمى الخامنئي، الإسلام السياسي الملّزم، الخطاب، الجمهورية الإسلامية، الثورة الإسلامية.	الألفاظ المفتاحية
منشي زادغان، آرش، حميد السعيد الجواد، علي أصغر الداودي و مرتضي النظري (١٤٤٦). تحليل خطاب الإسلام السياسي الملّزم في فكر آية الله الخامنئي. مجلة علمية دراسات الثورة الإسلامية. ٢١ (٢). ٤٢ - ٩. DOI: https://doi.org/10.22034/21.77.13	الاقتباس:
https://doi.org/10.22034/21.77.13	رمز DOI:
جامعة المعارف الإسلامية، قم، إيران.	الناشر:

مطالعات انقلاب اسلامی

نشریه علمی

سال ۲۱، تابستان ۱۴۰۳، شماره ۷۷

تحلیل گفتمان اسلام سیاسی مکتبی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

آرش منشی‌زادگان^۱ / حمید سعیدی جوادی^۲ / علی‌اصغر داودی^۳ / مرتضی نظری^۴

۱. دکتری علوم سیاسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران و مدرس دروس معارف اسلامی (نویسنده مسئول).
ar_mo816@mail.um.ac.ir

۲. دکتری گروه علوم سیاسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران. hsaeedijavadi@gmail.com

۳. دکتری گروه علوم سیاسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران. ndavoudi@gmail.com

۴. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.
nazary_2014@hotmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: پژوهشی (۴۲ - ۱۹)</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۵</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۹</p> <p>واژگان کلیدی</p>	<p>در رویکرد گفتمانی، صورت‌بندی‌های اجتماعی در قالب کلیتی معنادار مورد شناسایی قرار می‌گیرند که عاملان و کنشگران اجتماعی به ارائه معنایی از جهان خود می‌پردازند. در این راستا، انقلاب اسلامی ایران منجر به تولد گفتمانی جدید در سپهر سیاست ایران گشت که توسط رهبران انقلاب مورد بازسازی و بازپیرایی قرار گرفت. مقاله حاضر در پی بررسی این پرسش است که گفتمان اسلام سیاسی مکتبی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای چگونه برساخته شده است؟ و بر این فرض استوار است که گفتمان اسلام مکتبی مدنظر آیت‌الله خامنه‌ای حول محور شش دال بسیج، توطئه، رسانه، استکبارستیزی، استقلال‌طلبی و روحانیان مفصل‌بندی شده است. این پژوهش بر اساس روش گفتمان لاکلا و موف سامان یافته است. بنابر یافته‌های پژوهش، گفتمان اسلام مکتبی مقام معظم رهبری، منجر به تعمیق ارزش‌های بنیادین انقلاب و جهت‌گیری نظام به سوی آرمان‌های امام خمینی <small>علیه‌السلام</small> گردید. همچنین در این راستا شاهد برجسته‌سازی خودی و به حاشیه‌رانی دیگر گفتمان‌ها بودیم.</p> <p>آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، اسلام سیاسی مکتبی، گفتمان، جمهوری اسلامی، انقلاب اسلامی.</p>
<p>استناد:</p> <p>کد DOI:</p> <p>ناشر:</p>	<p>منشی‌زادگان، آرش، حمید سعیدی جوادی، علی‌اصغر داودی و مرتضی نظری (۱۴۰۳). تحلیل گفتمان اسلام سیاسی مکتبی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای. <i>مطالعات انقلاب اسلامی</i>. ۲۱ (۲). ۴۲ - ۹. DOI: https://doi.org/10.22034/21.77.13</p> <p>https://doi.org/10.22034/21.77.13</p> <p>دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.</p>

طرح مسئله

با فروپاشی سلطنت پهلوی، جامعه ایران صحنه نزاع گفتمان‌های متنوعی از جمله مارکسیستی، لیبرال، لیبرال‌های مذهبی، چپ اسلامی و اسلام مکتبی - ارزشی شد و سیاست به معنای منازعات عمیق گفتمانی و اعمال قدرت برای طرد دیگری و تثبیت خود پدیدار گشت. در این میان، گفتمان اسلام مکتبی توانست با مفصل‌بندی بهتر دال‌های شناور و تهی به قابلیت دسترسی بالاتری دست یابد و به مرور به گفتمان مسلط انقلاب اسلامی مبدل شد. نقش امام خمینی در ایجاد و تقویت این گفتمان و برتری آن بر دیگر گفتمان‌ها برجسته بود. امام خمینی نقطه تلاقی یک خواست‌جمعی بود. از آغاز مبارزات مردمی علیه سلطنت پهلوی، به مرور، گروه‌های مختلف سیاسی با دیدگاه‌های متنوع و گاه متضاد، حول محور رهبری امام خمینی گرد آمدند که درنهایت به تفوق گفتمان اسلام مکتبی منجر گردید.

گفتمان اسلام سیاسی مکتبی در غیریت‌سازی با گفتمان‌های غرب‌گرا و سکولار شکل گرفت که در همین جهت، امام تأکید داشتند: «مقصد یک مقصد است و آن شکست ابرقدرت‌هاست» (خمینی، ۱۳۷۸: ۱۳ / ۳۹۱). امام و انقلابیون هوادارش در موقعیت‌های مختلف و از تربیون‌های متفاوت به نفی و طرد «دیگری‌شان» پرداختند و تلاش نمودند عرصه گفتمان‌گونگی را خالی از دال‌های شناور و تهی سازند تا فرصتی برای برقراری گفتمانی جدید یا تقویت گفتمان‌های رقیب باقی نماند.

از این‌رو، پژوهش در خصوص تحلیل گفتمان اسلام سیاسی مکتبی بدان دلیل ضرورت دارد که این گفتمان پاگرفته پس از پیروزی انقلاب اسلامی در دوره زعامت آیت‌الله خامنه‌ای نیز به عنوان گفتمان مسلط جامعه مورد شناسایی قرار گرفت و مفصل‌بندی دال‌های آن به صورت مستمر صورت پذیرفت که باید تحلیل شود. جنبه دیگر ضرورت انجام این پژوهش، نوع نگاه خاص و بنیادی مقام معظم رهبری به موضوع گفتمان‌سازی است که باید مورد مذاقه بیشتر قرار گیرد. بنابراین، هدف پژوهش حاضر، تحلیل گفتمان اسلام مکتبی در کلام و اندیشه مقام معظم رهبری است که در چارچوب دال‌های این گفتمان صورت پذیرفته است و در پی پاسخ این پرسش است که گفتمان اسلام سیاسی مکتبی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای چگونه بر ساخته شده است؟ و بر این فرض استوار است که گفتمان اسلام مکتبی مدنظر آیت‌الله خامنه‌ای حول محور شش دال: بسیج، توطئه (دشمن‌شناسی)، رسانه‌های جمعی، استکبارستیزی، استقلال‌طلبی و روحانیان مفصل‌بندی شده است.

ادبیات موضوع و پیشینه

۱. ادبیات نظری

نظریه گفتمان، جامعه را نظم نمادینی می‌داند که تقابل و غیریت‌سازی‌های اجتماعی و بحران‌های

ساختاری آن را نمی‌توان به مسئله طبقاتی تعیین‌یافته توسط فرآیندها و روابط اقتصادی کاهش داد (قجری، ۱۳۹۲: ۲۳ - ۳۲). گفتمان در این مفهوم، تأکیدی است بر این واقعیت که هر صورت‌بندی اجتماعی، معنای خاص خود را دارد که برای تحلیل آن باید شرایط وجوبی و امکانی آن را شناخت. گفتمان به مثابه کلیت معناداری است که عاملان و کنشگران اجتماعی با درک موقعیت و جایگاه خود در این دستگاه، به شکلی معنادار بر پایه ارزش‌ها و نمادهای به رسمیت شناخته شده عمل می‌کنند (حسن‌پور، ۱۳۹۲: ۷۹) در این چارچوب، معنا از رابطه ذاتی میان دال (لفظ) و مدلول (مفهوم) پدید نمی‌آید، بلکه حاصل رابطه‌ای قراردادی و سیال میان دال و مدلول است. (کاظمی، ۱۳۸۷: ۳۸)

فوکو معتقد است که هرگز گفتمان‌ها از روابط قدرت خالی نیستند و صدور دستورالعمل و وضع قوانین و مقررات و آیین‌نامه‌ها در مباحث اخلاقی، نشان از سلطه و اعمال قدرت در این حوزه دارد (صالحی امیری، ۱۳۸۶: ۱۵۹). نزد دریدا نیز تثبیت کامل معنا و رسیدن به یک نظام بسته گفتمانی امکان‌پذیر نیست (منوچهری، ۱۳۸۷: ۱۳۸). از منظر وی همه تعاملات انسانی با متنیت وساطت می‌شوند؛ افراد، دولت‌ها و نهادها همه بخشی از این متن کلی‌اند؛ یعنی فرامتنی که همه در آن حک شده‌ایم (محمدپور، ۱۳۹۶: ۴۶۸). از منظر لاکلا، آنچه که می‌گوییم به بافت گفتمانی وابسته است، در واقع معنایی به بافت گفتمانی وابسته است که در آن پدیدار می‌شوند (لاکلا، ۱۳۹۵: ۲۳۴ - ۲۲۵). ارنستو لاکلا و شنتال موف به گفتمانی بودن تمام موضوعات (ابژه‌ها) و رفتارها معتقدند. این بدین معنا نیست که همه چیز گفتمانی و زبانی است، بلکه بدین معناست که اشیا برای اینکه قابل فهم باشند، باید به عنوان جزئی از یک چارچوب گسترده‌تر معانی وجود داشته باشند (تاجیک، ۱۳۷۹: ۱۳۹)؛ مفهومی که مختص همان نظام معنایی است (کسرای، ۱۳۸۸: ۳۴۲).

در مجموع، این نظریه درصدد فهم کنش‌های معنادار و آرمان‌های اجتماعی در زندگی سیاسی و تحلیل شیوه‌هایی است که طی آن، نظام‌های معنایی یا گفتمان‌ها، فهم مردم از نقش خود در جامعه را شکل می‌دهد و بر فعالیت‌های سیاسی آنان تأثیر می‌گذارد (حسن‌پور، ۱۳۹۲: ۷۸). در این چارچوب، گفتمان، نظامی از نشانه‌های معنادار است که هویت سوژه‌ها و ابژه‌ها را شکل می‌دهد و خواهیم پذیرفت که گفتمان یک سازه سیاسی، تاریخی و تصادفی مبتنی بر آنتاگونیسم (خصومت)، خودی و دگرساز، مبتنی بر نوعی اراده و اعمال قدرت و هژمونی‌طلب است. از این منظر، هویت ما برخاسته از کنش‌های مان با دیگران و مبتنی بر زبان است. انبوهی از گفتمان‌ها به شکل پیوسته و مداوم در حال ساخت و تولید هویت ما هستند، بنابراین هویت نه از درون شخص، بلکه از قلمرو و عرصه اجتماعی برمی‌خیزد.

در چارچوب این نظریه، گفتمان اسلام سیاسی مکتبی بر دال‌هایی چون فقه و احکام اسلامی، ولایت

فقیه، اجتهاد و تقلید، نظارت علما، روحانیت، حجاب، تعهد، چارچوب شرع، امت‌گرایی اسلامی، صدور انقلاب و در مجموع ارزش‌های بنیادی اسلام تأکید می‌کرد و می‌کوشید تا زنجیره هم‌ارزی خود را در مقابل فرهنگ و تمدن غربی و گفتمان‌های سکولار سامان داده و بر دشمنی با آمریکا و اسرائیل به عنوان مظاهر کفر و ظلم تأکید ورزد. بنابراین، به حاشیه‌رانی غرب سکولار و برجسته کردن سنت‌ها و باورهای مذهبی شیعی اقدام کرد (حسینی‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۶۵) و نهایتاً توانست با مفصل‌بندی نشانه‌ها حول دو انگاره اسلامیت و جمهوریت در سایه مفهوم ولایت فقیه، به منزله گفتمان هژمون، سپهر سیاسی ایران را در دست بگیرد.

چنان که گفته شد در این پژوهش تلاش می‌گردد با تعریف خاص و ویژه‌ای که از نظریه گفتمان ارائه می‌شود، ایستارها و انگاره‌های آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به گفتمان اسلام سیاسی مکتبی بیان گردد تا از این منظر ماهیت و حدود گفتمان مدنظر ایشان که در چارچوب گفتمان انقلاب اسلامی قابل شناسایی است، تبیین شود. بنابراین ضمن عدم پذیرش مطلق و فراگیر نظریه گفتمان به برخی از وجوه آن در خصوص تکوین مرزبندی‌های سیاسی - اجتماعی و مفاهیم منازعه و «دیگری» اکتفا می‌گردد.

۲. پیشینه پژوهش

در خصوص گفتمان انقلاب اسلامی و اندیشه مقام معظم رهبری، پژوهش‌های متعدد و متنوعی صورت گرفته است که در جدول زیر به برخی از آنها - که در جنبه‌هایی به این پژوهش نزدیکتر بودند - اشاره شده است.

نویسندگان - روش استفاده شده	نوع پژوهش	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
حسین‌زاده (۱۳۸۶) تحلیل محتوا	مقاله	بررسی ماهیت رویکردهای حاکم یا گفتمان‌های مسلط بر دولت‌های بعد از انقلاب ایران	پی‌درپی بودن گفتمان‌های سیاسی و اجتماعی در ایران بعد از انقلاب که در نفی و نقد یکدیگر بر می‌آمدند.
شفیعی (۱۴۰۰) تحلیل گفتمان انتقادی	مقاله	تحلیل ابعاد نرم اندیشه‌های رهبر انقلاب	استخراج ابعاد نرم و الگوی رهبری معنوی هوشمند آیت‌الله خامنه‌ای
سواری (۱۴۰۰) تحلیل مضمون	مقاله	شناسایی ویژگی‌های حکمران تراز برای جذب، تربیت و بهبود مدیران کلان	روایت کلی مقام معظم رهبری از ویژگی‌های حکمران تراز دولت اسلامی عبارتند از: معنویت، مردم‌داری، منطق سازمانی و تشکیلاتی و عدالت‌خواهی.

نویسندگان - روش استفاده شده	نوع پژوهش	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهم‌ترین یافته‌ها
اسماعیلی (۱۳۹۵) تحلیل مضمون	مقاله	استخراج مفاهیم برآمده از عقلانیت انقلاب اسلامی آیت‌الله خامنه‌ای	شبکه‌ای از مضمون‌ها نظیر: دین‌محوری، باهم‌بودگی، عدالت‌خواهی، استکبارستیزی و مردم‌سالاری به عنوان محورهای عقلانیت انقلاب اسلامی.
بحرانی (۱۴۰۰) تحلیل مضمون	مقاله	تبیین مفهوم عقلانیت اسلامی و مصادیق عقلانیت در وجوه سلبی و ایجابی آیت‌الله خامنه‌ای	عقلانیت اسلامی، تعالی‌محور و توحیدمحور است که مبتنی بر اخلاق، معنویت، آرمان‌گرایی و واقع‌بینی است.
نوری (۱۳۹۷) تحقیق کیفی	مقاله	شناخت ماهیت دولت اسلامی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای	ماهیت دینی دولت با الگوگیری از دولت نبوی و علوی با هدف توسعه معرفه‌الله و رستگاری انسان.
بزمی (۱۴۰۰) توصیفی - تحلیلی	مقاله	بررسی مبانی دولت اسلامی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای	حکومت باید ابزاری، امانتی، تدبیری، برای خدمت و ولایی باشد و در برای تحکیم سلامت اعتقادی و اخلاقی، قانون‌گرایی و نفی نظام سلطه عمل نماید.
خرمشاد (۱۳۹۵) الگوی بسیط	مقاله	استخراج الگو برای تبیین نظریه مردم‌سالاری دینی آیت‌الله خامنه‌ای	مردم‌سالاری دینی مدنظر مقام معظم رهبری، نه جمع دین و سیاست، بلکه برداشت خاصی از مردم‌سالاری است که الگویی مبتنی بر کدام مردم؟ نحوه و میزان دخالتشان باید مشخص شود.
لکزایی (۱۳۹۶) تحلیل متن	مقاله	بررسی نظریه دولت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در سه محور مفهوم، ساختار و نظریه	مفهوم دولت بر مبنای هندسه الهی با منشا الهی - مردمی است که با کارویژه‌های نظارت، حمایت و هدایت متمایز می‌گردد.

وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین:

همان‌طور که در جدول پیشین مشاهده می‌گردد، پژوهش‌هایی در خصوص دیدگاه و اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه‌های مختلف گفتمانی و نظام حکومتی صورت گرفته است، اما مقاله پیش‌رو، پژوهشی با رویکرد گفتمانی است که به تحلیل گفتمان اسلام سیاسی مکتبی آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازد. در این

چشم‌انداز، با تحلیل متون سخنان مقام معظم رهبری در چارچوب نظری یاد شده، محورها و دال‌های اسلام مکتبی استخراج شده است که در قسمت یافته‌ها ذکر گردیده است.

روش تحقیق

روش به کار رفته در این مقاله، روش گفتمان لاکلا و موف است و روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و اسنادی است. تحلیل داده‌ها با روش گفتمانی لاکلا و موف صورت گرفته و از طریق آن به تجزیه و تحلیل متون مربوط به بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان کردار گفتمانی زبانی پرداخته شده است. اولین قدم برای تحلیل گفتمانی بر اساس چارچوب لاکلا و موف، شناسایی حداقل دو گفتمان متخاصم است که با هم رابطه‌ای دوگانه و غیریت‌سازانه برقرار کرده‌اند. گفتمان‌ها همواره به واسطه دشمن هویت پیدا می‌کنند و نظام معنایی خود را بر اساس آن تنظیم می‌کنند. از حیث هستی‌شناختی نیز، نفی «غیر» پدیده‌ای ذاتی در هر گفتمان است (سلطانی، ۱۳۸۷: ۱۶۱). کردارهای گفتمانی زبانی و غیرزبانی هر دو در پی برجسته ساختن خودی و به حاشیه راندن یا حذف دیگری هستند (منوچهری، ۱۳۸۷: ۱۳۳) و سبب ایجاد غیریت‌سازی و در نتیجه شکل‌گیری هویت گفتمان‌ها می‌شود.

تحلیل متن نیز به عنوان جزئی از تحلیل گفتمان و به عنوان بخشی از مجموعه روش‌هایی که در تحلیل‌های اجتماعی و فرهنگی به کار گرفته می‌شود، رواج بسیاری دارد. در روش تحلیل متن، متن و اجزای درونی آن بر اساس مؤلفه‌ها و عناصر اصلی تشکیل‌دهنده آن بررسی می‌شود تا معنای متن از خلال آن استخراج شود (عترت‌دوست، ۱۳۹۸: ۲۹۴) یکی از روش‌های تحلیل داده‌های متنی روش تحلیل محتوای کیفی است که هدف آن بررسی محتوای درون متن است. (ازکیا، ۱۳۹۶: ۲ / ۱۶۹). با عنایت به محدودیت‌های روش کمی تحلیل محتوا به اتخاذ مدل کیفی در تحلیل متن اقدام شده است. تحلیل محتوای کیفی (که به شکل کنونی آن توسط میرینگ در سال ۱۹۸۰ پیشنهاد داده شد (Mayring, 2000: 1) دارای ویژگی‌هایی چون تناسب نظریه و روش، تأثیر متقابل محقق و تحقیق و درون‌فهمی است (خیامی، ۱۳۹۲: ۵۱). در این تحلیل، محقق نوعاً با مجموعه‌ای از اصول آغاز کرده و درصدد استخراج معنا از متن با قواعد و اصول ویژه است (محمدپور، ۱۳۹۷: ۴۷۰). در تحلیل محتوای کیفی بر اساس چارچوب نظری پژوهش، پرسش‌ها، مفاهیم و مقولات باید مشخص گردند و پژوهشگر باید متونی به اقتضای مسئله مورد بررسی گردآوری کند (ازکیا، ۱۳۹۶: ۲ / ۱۹۵)

در این جهت به تحلیل کیفی متن سخنرانی‌های مقام معظم رهبری بین سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۴۰۰ می‌پردازیم که به صورت گزینشی و بر اساس مقولات طرح شده در چارچوب نظریه گفتمان لاکلا و

موف، مفاهیم مورد نظر استخراج و واکاوی شده‌اند. بنابراین شیوه انتخاب متون، غیراحتمالی، قضاوتی یا تعمدی است که در این روش محقق بر اساس دانش و قضاوت صحیح و اتخاذ استراتژی مناسب می‌تواند گزاره‌هایی را برگزیند که با هدف و مسئله پژوهش همسو باشند (حسابی، ۱۳۹۷: ۵).

یافته‌های تحقیق

با پایان یافتن جنگ و رحلت امام خمینی در سال ۱۳۶۸، دوره جدیدی با زعامت آیت‌الله خامنه‌ای در جمهوری اسلامی آغاز گشت. از الزامات دوره جدید، بازسازی خسارات ناشی از جنگ، احیا و بهبود روابط خارجی و کنترل و مدیریت تقاضاهای روزافزون داخلی بود. ایجاد توازن میان خواست‌ها و الزامات بنیادین انقلاب اسلامی از چالش‌های مهم این دوران بود که پس از گذر از آن و تا دوره حاضر شاهد مدیریت هوشمند و گفتمان‌سازی مقام معظم رهبری بودیم. گفتمان اسلام سیاسی مکتبی که با به حاشیه‌رانی دیگر گفتمان‌ها به گفتمان مسلط در دوره زعامت آیت‌الله خامنه‌ای بدل گشت، توانست با مفصل‌بندی دال‌های مدنظرش به انسجام برسد. در ادامه به بررسی دال‌هایی که در فرآیند گفتمان‌سازی در این دوره از انقلاب اسلامی مستخرج از متن بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، برجسته است و در قالب گفتمان اسلام سیاسی مکتبی قابل شناسایی می‌باشد، می‌پردازیم.

۱. دال بسیج (برجسته‌سازی بسیج و حزب‌الله)

در دوره رهبری آیت‌الله خامنه‌ای، مهم‌ترین و مؤثرترین نیروی در خدمت گفتمان اسلام مکتبی، اعضای بسیج و حزب‌اللهی‌های هوادار آن بودند. مقام معظم رهبری نیز در موقعیت‌های مختلف نسبت به حمایت از این قشر در مقابل دگرهای گفتمان حمایت نمودند:

بسیج بیست میلیونی انقلاب اسلامی، ثابت کرده است که در صراط حسین‌بن علی قدم برمی‌دارد ... اگر جوان بسیجی را، جوان مومن را، در انزوا انداختیم و آن آدم پرروی افزون‌خواه پرتوقع بی‌صفای بی‌معنویت را مسلط کردیم چه؟ ... نگذاریم روح انقلاب در جامعه منزوی و فرزند انقلاب گوشه‌گیر شود ... بسیجی باید در وسط میدان باشد تا فضیلت‌های اصلی انقلاب زنده بماند ... خیابان‌ها را می‌خواستند به اغتشاش بکشند، نیروی حزب‌اللهی می‌آمد سینه سپر می‌کرد و در مقابل‌شان می‌ایستاد ... نظام اسلامی متکی به این نیرو است (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۴/۲۲).

در این سو ایشان تأکید می‌نمایند:

اجازه منزوی شدن عناصر خودی را ندهید ... بسیج؛ یعنی همین؛ یعنی عنصر مومن

انقلابی علاقه‌مند به سرنوشت میهن ... و با فداکاری، دشمن را به زانو درآورد.
(خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱)

بسیج یکی از برکات انقلاب و از پدیده‌های بسیار شگفت‌آور و مخصوص این انقلاب است ... یکی از آن گنجینه‌های معنوی ... مجموعه‌ای که در آن، پاک‌ترین انسان‌ها جمع شده‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۹/۵).

ایشان در طرد مخالفان و منتقدین بسیج اظهار می‌کنند:

اینکه عده‌ای بیایند، لزوم وجود و اهمیت عناصر و عوامل مومنی را که ضامن امنیت‌اند و از اول انقلاب تا امروز هم نشان داده‌اند که امنیت را برای این ملت به‌وجود می‌آورند، انکار کنند، این یا نابخردانه و یا خائنانه است ... انکار بسیج، انکار بزرگ‌ترین ضرورت و مصلحت برای کشور است (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۶/۱۰).

بعضی تصور کردند که با پایان جنگ، بسیج هم پایان خواهد گرفت. بعضی هم صلاح‌اندیشی کردند که با پایان دوران جنگ، دیگر احتیاجی به بسیج نیست. فکری که از نور بصیرت معنوی برخوردار نیست، بهتر از این محصولی نمی‌دهد (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۸/۲۱).

یکی از وظایف مهم بسیج خنثی کردن توطئه دشمن در زمینه تهاجم فرهنگی است، از این‌رو حضور آنها در حوزه‌های مرتبط نباید تضعیف گردد: «امروز وظیفه بسیج، حفظ فضای سالم در کشور و منزوی کردن زشتی است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۸/۲۱).

بنابراین، بسیج به عنوان مهم‌ترین بازوی گفتمان اسلام مکتبی مورد حمایت همه‌جانبه قرار می‌گیرد و در طول حوادث تاریخ انقلاب نقش حیاتی خود را ایفا می‌کند. همچنین این نهاد یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگ ساز، انسجام‌بخش گفتمان اسلام سیاسی مکتبی محسوب می‌گردد.

۲. دال توطئه (دشمن‌شناسی)

در چارچوب اسلام مکتبی، در کلام آیت‌الله خامنه‌ای، یکی از جنبه‌های پر رنگ، توجه به هجوم و توطئه «دیگری» شر می‌باشد و دشمن همیشه در کمین نشسته است تا آسیب خود را وارد نماید: «اینکه ملت ایران بعد از ۲۶ سال همچنان شعار مرگ بر آمریکا را فراموش نکرده، نشان‌دهنده بیداری مردم است ... آمریکا نیز به عنوان شیطان بزرگ، همواره در صدد سلطه مجدد و مانع شدن از پیشرفت کشور است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۱۲/۲۴). بر این مبنا حضور و خطر دشمن همیشه پررنگ است و الزامات برآمده از آن نباید سست و کم‌رنگ گردد یا نادیده گرفته شود.

در این مسیر، با عنایت به پایان جنگ تحمیلی، الزامات دوره سازندگی، پاگیری فضای رشد و توسعه و افزایش ارتباطات جهانی، تأکید خاص رهبری بر موضوع تهاجم فرهنگی برای افزایش مصونیت و ممانعت از نفوذ و سست شدن پایه‌های انقلاب بود:

مسئله حاد جاری نظام ما ایجاد جبهه فرهنگی دشمن و تهاجم فرهنگی ... اروپایی‌ها ... مسئله لابیگری جنسی را وارد کشور ما می‌کردند ... هرزگی و عیاشی‌های فراگیر و مجالس عیش و طرب (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱).

تهاجم، در اواسط دوران جنگ به‌وسیله ابزارهای تبلیغی و گفتارهای غلط و کج‌اندیشانه شروع شد ... بعد از جنگ، فرهنگ ما، عبارت بود از اخلاق اسلامی، توکل به خدا، ایمان و علاقه به اسلام ... پس، آن عقبه را باید بمباران کرد؛ فرهنگ او را [ویران کرد]. (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱).

تهاجم فرهنگی به عنوان یکی از مهم‌ترین توطئه‌های دشمن برجسته می‌گردد:

جوان جبهه رفته ما را اگر محاصره کردند، اگر اول یک ویدئو در اختیارش گذاشتند و بعد او را به تماشای فیلم‌های جنسی وقیح وادار کردند، شهوت او را تحریک کردند چه خواهد شد؟ جوان را در اوج نیروی جوانی، فاسد می‌کنند و حالا دشمن این کار رامی‌کند (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱).

نقش فرهنگ به نظر من یک نقش تعیین کننده و اساسی است و ما امروز مورد تهاجم هستیم (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۹/۲۳).

اهمیت کار فرهنگی نباید مورد غفلت قرار گیرد (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۶/۶).

این ملت، برای اینکه حیثیتش و کیان حقیقی و انسانی و اسلامی و انقلابی و فرهنگ ملی‌اش حفظ شود، احتیاج به مجاهدت و مقاومت و ایستادگی در مقابل تهاجم دشمن دارد (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱).

چند کشوری که درصددند فرهنگ و اقتصاد و عادات و آداب خودشان را به همه دنیا گسترش دهند ... جهانی شدن؛ یعنی سلطه آمریکا بر اقتصاد، فرهنگ، ارتش، سیاست، حکومت و تقریباً بر همه چیز کشورهای دیگر (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۱).

تهاجم فرهنگی به دالی جدید برای به حاشیه راندن دشمنان داخلی انقلاب تبدیل گشت تا از کنش‌های آنان غفلت نگردد:

مسئله فرهنگ و مسئله صف‌آرایی فرهنگی در مقابل دشمن را جدی بگیرید ... دشمن ما را از اطراف، محاصره می‌کند، از طریق کتاب، روزنامه، رادیو و تلویزیون‌ها، صداهای

بیگانه و خبرگزاری‌ها و جعل خبر (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۹/۲۳).
 اگر می‌خواهید هنر این کشور رشد و اعتلا پیدا کند، به هنرمند جوان مومن تکیه کنید ... اینها سدی در مقابل تهاجم فرهنگی هستند (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱).
 امروز اساس حرکت دشمن علیه این نظام، یک حرکت باز هم فرهنگی و روانی است. می‌خواهند مردم را به آینده این کشور بدبین و ناامید کنند (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۲۳).
 مسئله تهاجم فرهنگی را جدی بگیرید. شبیخون فرهنگی، شوخی نیست (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۴/۱۹).

توجه بکنید که امروز، عمده قوای دشمنان ما در جبهه فرهنگی دارد کار می‌کند. این جنگ‌های روانی، این فعالیت‌های فرهنگی، این بودجه‌های پنهان و آشکاری که برای منحرف کردن ذهن‌ها می‌گذارند، همه‌اش مربوط به مسئله فرهنگ است (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۶/۴).

علاوه بر تهاجم فرهنگی، آیت‌الله خامنه‌ای بر دشمنی مداوم «دیگری» شر تأکید دارند:

عزیزان من کسی گمان نکند که توطئه دشمن، با گذشت هجده سال از پیروزی انقلاب، تمام شد، نه، دشمن، از مقابله با نظامی که منافع نامشروع استکبار را در منطقه، از او گرفته است، آشتی نخواهد کرد (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۹/۵).

ایشان برای برجسته‌نمایی توطئه دائمی دشمن می‌افزایند:

همین امروز مؤسسات متعددی فعالیت می‌کنند تا روی دولت ایران، روی افکار عمومی ایران و روی فضای ذهنی ایران فشار وارد کنند ... متأسفانه در داخل، ایادی دشمن هستند (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۱).
 البته دشمن مأیوس نبوده است ... دشمن هر جا بتواند، ایجاد ناامنی می‌کند (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۶/۱۰).

بنابراین بر نقش پررنگ دشمن تأکید می‌گردد و حضورش به‌صورت مداوم یادآوری می‌شود:

دشمن می‌خواهد اصل اعتبار انقلاب را زیر سؤال ببرند (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۵/۱۱).
 مسئولان ... متوجه باشند که دشمن پشت سر است (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۵/۱۱).
 همه تلاش دشمنان جمهوری اسلامی این است که این سازندگی بر اساس نظام جمهوری اسلامی تحقق پیدا نکند. این محاصره اقتصادی ... این کارشکنی‌های گوناگون (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۸/۲۰).

برای نمایش حضور دائمی و دسیسه‌چینی متداوم دشمن می‌توان عبارات گزینش‌شده زیر را مورد توجه قرار داد:

البته دشمنان، اخلاگری و مزاحمت می‌کنند (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۸/۲۱).
یک طرح همه‌جانبه آمریکایی برای فروپاشی نظام جمهوری اسلامی طراحی شد (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۴/۱۹).

تحریکات دشمن را نباید دست کم گرفت (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۴/۱۹).
هر چه از دشمن و توطئه‌های دشمن غفلت کرده‌ایم، بایستی از آن استغفار و توبه کنیم (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۸/۸).

توطئه‌های دشمنان را ببینیم (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۸/۸).
سعی دشمنان این ملت همیشه این بوده است که انگیزه‌های قومی را، انگیزه‌های مذهبی را، انگیزه‌های فرقه‌ای را، و در برهه سیاسی شدن ملت ایران، انگیزه‌های سیاسی و جناحی را بر این حس «اتحاد کلمه» غلبه بدهد (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۷/۲۱).
یکی از اهداف توطئه‌های استکباری در کشور ما، بلاشک دانشجویان هستند (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۹/۲۴).

در این سه دهه، توطئه‌های گوناگون، از مودی‌گری‌ها و توطئه‌های براندازی و کودتا که در سال‌های اول، دهه اول انقلاب بود، تا جنگ تحمیلی، تا توطئه‌های به اصطلاح نرم از بعد از دهه اول و بعد از پایان جنگ به این طرف تا امروز (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۹/۲۴).
حضرت آقای جنتی فرمودند که ملت ایران خیال‌شان از فتنه‌گران راحت بشود. من به ایشان عرض می‌کنم که فتنه‌گر و دشمن همیشه هست (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۱۰/۲۹).
باید حواسمان را جمع کنیم در جبهه دشمن، او بیدار است، علیه ما توطئه خواهد کرد (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۶/۲۵).

جبهه دشمن برای کشور ما و انقلاب ما برنامه‌ریزی بلندمدت دارد (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۸/۴).
دشمن، امنیت ملی ما را هدف گرفته است (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۴/۲۱).

علاوه بر این، در چارچوب بازنمایی مسیر پیشرفت و توسعه که مورد تهدید دشمنان است می‌توان این عبارات را مشاهده نمود:

یک کشور بزرگ، یک کشور آباد در یک نقطه فوق‌العاده حساس، با جمعیت زیاد، با مسئولان متحد و متفق، با ملت با استعداد و با ملت جوان؛ ما چنین موقعیتی داریم. در این موقعیت باید حواسمان جمع باشد، متوجه اطراف باشیم، آگاهانه و هوشیارانه و مدبرانه و شجاعانه حرکت کنیم (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۸/۸).

این سخنان در چارچوب گفتمان اسلام مکتبی این گونه تصویرسازی می‌شود که کشور به سمت پیشرفت همه‌جانبه در حال حرکت است و دشمنان با روش‌های مختلف تلاش دارند در مسیر این حرکت مانع ایجاد کنند. البته آنچه در حوادث پس از پیروزی انقلاب اسلامی قابل مشاهده است، توطئه‌های مکرر و مداوم دشمنان انقلاب برای اضمحلال نظام یا ایجاد دست‌انداز در مسیر پیشرفت انقلاب است که با هوشمندی توسط رهبر انقلاب مورد شناسایی قرار گرفته و همواره تذکرات لازم را صادر فرموده‌اند.

۳. دال رسانه‌های جمعی

از مهم‌ترین پایگاه‌های اصلی و منسجم منتقدین گفتمان اسلام مکتبی، رسانه‌های جمعی بود. به دلیل پانگرفتن احزاب، محدودیت فعالیت‌های‌شان و سست بودن بنیادهایش، تمرکز حضور و فعالیت مخالفان و عاملین پادگفتمان مسلط در مطبوعات و دیگر رسانه‌ها بود. از این رو، حساسیت فراوانی نسبت به مطالب و نگاشته‌های منتشر شده در این فضا وجود داشت و مقام معظم رهبری نیز به فراخور موقعیت به واکنش و طرد آن می‌پرداختند:

نظام اسلامی را متهم می‌کنند که این مرام، نظامی است و آزادی نمی‌دهد. چطور ما آزادی نمی‌دهیم؟ شما در کدام کشور، این همه مجله و روزنامه و مطبوعات سراغ دارید؟ روزنامه‌های رسمی کشور، علنا و صریحاً، سیاست‌های دولت را زیر سؤال می‌برند و از آن انتقاد می‌کنند ... اکنون در ایران مجلاتی به چاپ می‌رسند ... هنرمندان شاهنشاهی ... قلم زنان شاهنشاهی ... مخلصین و چاکران دستگاه‌های شاهنشاهی ... مرعوبین دشمنان ... آمریکایی دوستان ... ما از اینکه مجله‌ای چهار کلمه حرف بنویسد، واهمه‌ای نداریم ما هم می‌نویسیم ... آزادی مطبوعات، آن مقداری که در ایران هست، در کشورهای دیگر نیست (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱).

ایشان در توصیف برخی از نویسندگان بیان می‌کنند:

عده‌ای که دین ندارند، میهن دوستی هم ندارند، ایران را هم قبول ندارند - کسی که سلطه آمریکا را برای ایران بپسندد و تشویق کند، میهن دوست نیست - اینها با این قلم زهرآگینشان می‌آیند در مقابل تهاجم دشمن، از فرهنگ ملی و اسلامی و ایرانی دفاع کنند؟ معلوم است که نمی‌کنند معلوم است که این، ستون پنجم دشمن است (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۵/۲۱).

در مجموع، فضای مطبوعات و نویسندگان کشور این گونه تصویر می‌گردد تا ضمن دگرسازی از اینان، به انسجام گفتمان اسلام مکتبی خدشه‌ای وارد نشود:

آن کسانی که خواستند خاطر مردم را مغشوش، ذهن مردم را خراب و امنیت مردم را به هم بزنند، به خیال خود خواستند مردم را در مقابل یکدیگر قرار دهند و صفوف را از هم جدا کنند. اینها به مردم خیانت کردند، به انقلاب و به کشور خیانت کردند (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۹/۵).

آن قلمی که برمی‌دارد بیست سال تلاش و مجاهدت مظلومانه و فداکارانه این ملت را در مقابله با قدرت‌های زورگوی چپاولگر دشمن ظالم انکار می‌کند، این امنیت سیاسی کشور را به هم می‌زند و ناامنی فکری ایجاد می‌کند. آن کسی که در داخل کشور، با استفاده از امکاناتی که قانون و بیت‌المال این مردم در اختیار او گذاشته است، برمی‌دارد خواسته‌های دولت‌مردان و سیاست‌مداران فلان کشور دشمن را توجیه می‌کند و با قالب‌های علی‌الظاهر پسندیده، به خورد یک عده می‌دهد، این ناامنی سیاسی و فکری ایجاد می‌کند. این هم مثل همان دزد سرگردنه است ... مثل همان اشرار لب مرز است (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۶/۱۰).

آیت‌الله خامنه‌ای در جهت حفظ و تحکیم گفتمان مستقر و مقابله با برهم‌زنندگان آن فرمودند:

آنچه که موجب شد من از مطبوعات گله و شکایت کنم، این است. آن مطبوعات فاسد، درست همین کارها را می‌کردند، تصویر از آینده: تصویر کج، معوج، نومیدکننده. تصویر از وضع فعلی: تصویر خلاف واقع، ایجاد جو تشنج در جامعه، ایجاد بدبینی در قشرها نسبت به یکدیگر (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۲۳).

عده‌ای هم متأسفانه در مطبوعات کشور و غیره، همان حرف‌ها را تکرار می‌کنند که گویا ارتباط با آمریکا خواهد توانست همه مشکلات اقتصادی کشور را حل کند. این دروغ و خلاف است (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۱).

بنابراین رسانه‌های متمایل به دشمن به عنوان پایگاه اصلی شر خارجی معرفی شدند. ایشان در نقد مطبوعات دوره اصلاحات که از آن با عنوان نشریات زنجیره‌ای یاد می‌شد؛ آنها را پایگاه دشمن دانستند که شارلاتان‌های در خدمت «دیگری» شر هستند:

دستگاه‌های استکباری دنیا از تبلیغات برای ساقط کردن و ایجاد اغتشاش در کشورها استفاده می‌کنند ... به جای رادیوها آمده در داخل کشور ما پایگاه زده است. بعضی از این مطبوعاتی که امروز هستند، پایگاه‌های دشمنانند، همان کاری را می‌کنند که رادیو و تلویزیون‌های بی. بی. سی و آمریکا و رژیم صهیونیستی می‌خواهند بکنند ... اما امروز مطبوعاتی پیدا می‌شوند که همه همت‌شان، تشویش افکار عمومی و ایجاد اختلاف و

بدبینی در مردم و خوانندگان‌شان نسبت نظام است. ده عنوان، پانزده عنوان‌روزنامه، گویا از یک مرکز هدایت می‌شوند، با تیترهای شبیه به هم در قضایای مختلف ... این یک نوع شارلاتانیزم مطبوعاتی است که امروز بعضی از مطبوعات در پیش گرفته‌اند ... قانون اساسی، مورد اهانت، سیاستهای اصلی کشور، مورد اهانت؛ قضایای کوچک، درشت‌نمایی شده ... در هر حادثه‌ای، جو تهمت فضا را پر می‌کند ... سپاه را متهم می‌کنند، بسیج را متهم می‌کنند، روحانیت را متهم می‌کنند ... این معنایش جلوگیری از نفوذ دشمن است. جلوگیری از به ثمر رسیدن توطئه تبلیغاتی دشمن است؟ (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۱).

از این‌رو برای کردار گفتمانی غیرزبانی بر برخورد و تحدید مطبوعات وابسته به دشمن تأکید نمودند:

جریان‌های انقلابی نباید در برابر این واقعیات سکوت کنند، چرا که یک جریان منحرف مطبوعاتی با هدف جهت‌دهی افکار عمومی به مخالفت با اسلام و انقلاب و نظام اسلامی، هر روز موجبات نگرانی و تشویش افکار عمومی را فراهم می‌کند (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۶).

امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر واجب حتمی همه است ... با چهار تا مقاله در فلان روزنامه، واجب امربه‌معروف نه‌ازوجوب می‌افتد، نه‌ارزش تأثیرگذاری‌اش ساقط می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۴/۱۹).

آیت‌الله خامنه‌ای، رسانه‌های منحرف را در خط دشمن تصویر نمودند که باید برخورد قاطع و همه‌جانبه در برابرشان رخ دهد:

قسمت عمده حساسیت من بر روی روزنامه‌ها از اینجا ناشی می‌شود، سم‌پاشی و اضلال و گمراه‌گری ممنوع است ... اما شما بگویید ببینم در مقابل آن فیلمی که پایه‌های فرهنگ مردم، اعتقاد مردم، دین مردم، روحیه انقلابی و ایثار و شهادت را در مردم متزلزل می‌کند، شما چند فیلم ساخته‌اید؟ من نمی‌توانم قبول کنم و بپذیرم که این سیل لجن بیاید و جوان و کودک و قشرهای مختلف را در خودش غرق کند (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۴/۱۹).

در ادامه نقد عملکرد رسانه‌ها که بر خلاف جهت منطق گفتمانی حاکم بود، بیان نمودند:

مجتهد بزرگی مثل شیخ فضل‌الله نوری [را] ... به جرم اینکه با جریان انگلیسی و غرب‌گرای مشروطیت همراهی نکرد، ضد مشروطه قلمداد کردند که هنوز هم یک عده

قلم‌زن‌ها و گوینده‌ها و نویسنده‌های ما همین حرف دروغ بی‌مبنای بی‌منطق را نشخوار و تکرار می‌کنند ... کسانی که بر ضد اعتقادات مردم، بر ضد حقایق موجود جامعه و بر ضد تاریخ صحیح قلم‌فرسایی‌های اغواگر می‌کنند (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۸/۸)

و در نقد عملکردشان افزودند:

عیب‌جویی بی‌منطق، بزرگ‌نمایی، تهمت‌زنی و افترا و شایعه‌پراکنی بی‌اساس بد است (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۸/۸).

ما یک دوره‌ای را هم مشاهده کردیم که در مطبوعات ما رسماً، علناً، جدایی و تفکیک دین از سیاست را اعلان کردند ... در دورانی، در مطبوعات ما دیده شد که صریحاً، علناً، از رژیم ظالم، جبار و سفاک پهلوی دفاع شد (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۹/۲۴).

انتساب مطبوعات به بیگانه نیز یکی از تکنیک‌های متداول طرد مورد استفاده بوده است:

من از سال‌ها قبل هشدار دادم و برای مردم نقشی را که دست‌های بیگانه در مدیریت فرهنگی کشور و رسانه‌ها و تبلیغات کشور به کار می‌گیرند (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۸/۲۱).
متفکران‌ها می‌نشینند به اصطلاح فکر ارائه می‌دهند که با پایه‌های انقلاب مخالف‌اند ... پول می‌دهند، [می‌گویند] بنشینید علیه انقلاب و علیه پایه‌های انقلاب فکر تولید کنید ... تئوریسین‌های قلابی، تا روزنامه‌نگار و قلم‌به‌دست‌ها و قلم‌به‌مزد‌ها، تا امکانات فضای مجازی، تا دلقک‌ها و تا هر چه بتوانند و از هر که بتوانند استفاده می‌کنند برای اینکه گستره مخاطبین خودشان را افزایش بدهند (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۱۱/۱۹).

از آنجا که رسانه‌ها نقش بی‌بدیلی در فرآیند گفتمان‌سازی و هدایت افکار عمومی ایفا می‌نمایند، مقام معظم رهبری با حساسیتی که بر روی این جریان‌سازی‌ها داشتند، برای تحکیم گفتمان اسلام سیاسی مکتبی اقدام نمودند.

۴. دال استکبارستیزی

دال استکبارستیزی مدنظر آیت‌الله خامنه‌ای حول محور چهار شاخص «هویت‌بخش»، «فراگیر»، «استمرار» و «استقلال‌آفرین» مفصل‌بندی شده است که مبتنی بر تقابل با «غیر» به هویت و صورت‌بندی امت شکل می‌دهد. استکبار، شیوه تفکر و منش عملی قدرتمندان زر و زور و در اصطلاح قرآنی، خصلتی از کفار است که با سلطه‌گری و خودبزرگ‌بینی، دیگران را ضعیف پنداشته و آنها را زیر سلطه خود درآورده‌اند. بر این مبنا، نظام سلطه‌گر، خود را برتر و بالاتر از دیگران می‌پندارد و مبانی فکری، اعتقادی، فرهنگی، نظامی، اقتصادی و سیاسی خود را بهتر از دیگران می‌داند (حاجی‌زاده، ۱۳۸۶: ۱).

بر همین مبنا، آیت‌الله خامنه‌ای تأکید داشتند:

تا وقتی که نظام جمهوری اسلامی در خط صحیح حرکت می‌کند و تا وقتی که آرمان‌ها و اهداف قرآنی و الهی و اسلامی بر ما و این نظام حاکم است، این نفرت و مقابله با سردمداران استکبار جهانی و در رأس همه، آمریکا به قوت خود باقی است (خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۸/۱۱).

هویت جمهوری اسلامی در رابطه‌ای آنتاگونیستی (خصمانه) و غیریت‌سازانه با استکبار و نماد اصلی آن، آمریکا صورت‌بندی می‌گردد. هویت انقلابی در گفتمان اسلام مکتبی تحت زعامت آیت‌الله خامنه‌ای در تقابلی دائمی با استکبار بر ساخته شده است. این مواجهه آنتاگونیستی اجتناب‌ناپذیر بر مبنای دشمنی استکبار علیه انقلاب اسلامی و مبارزه استقلال‌جویانه جمهوری اسلامی با آنان صورت‌بندی می‌گردد. مهم‌ترین شاخص دال استکبارستیزانه آیت‌الله خامنه‌ای، جنبه هویت‌بخشی آن است. ایشان معتقدند تأکید بر مبارزه با استکبار به این دلیل است که «اگر نظام اسلامی در قبال نظم منحط جهانی، هویت خودش را از دست داد، شکست خواهد خورد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۱۲/۲۵). بنابراین مسلمان‌ها باید در مقابل استکبار بایستند و گرنه ذلیل خواهند شد، دچار فساد خواهند شد، دچار عقب‌ماندگی خواهند شد (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۲/۶). ایشان تأکید می‌کنند: عزت مردم در کشور ما بر اثر همین روح استکبارستیزی است (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۱/۱). نقطه کانونی شاخصه هویت‌بخشی در کلام رهبری، حفظ خصومت، به حاشیه‌رانی و مرزبندی با استکبار است که در صورت غفلت از آن شاکله هویتی فرومی‌پاشد. وجه دیگر استکبارستیزی مقام معظم رهبری، استمرار و تداوم آن است.

مقابله با استکبار به صورت همیشگی وجود دارد. ذات انقلاب این است و تا انقلاب هست چنین چیزی هم خواهد بود (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۸/۱۰). تا وقتی که نظام جمهوری اسلامی در خط صحیح حرکت می‌کند و تا وقتی که آرمان‌ها و اهداف قرآنی و الهی و اسلامی بر ما و این نظام حاکم است، این نفرت و مقابله با سردمداران استکبار جهانی و در رأس همه، آمریکا به قوت خود باقی است (خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۸/۱۱).

استمرار در دال استکبارستیزانه مقام معظم رهبری منجر به افزایش قابلیت اعتبار آن گشته است.

در ایران هر کسی که به انقلاب اسلامی و به اسلام و به پایه‌های اسلامی این انقلاب اعتقاد دارد، لاجرم به مبارزه همیشگی با پرچمداران قدرت استکباری دنیا که امروز در رأس آنها آمریکاست، نیز اعتقاد دارد (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۸/۱۰).

ایشان با بهره از ابزارهای معناسازی و تصویرسازی در جهت به حاشیه‌رانی غیر، بر استمرار این فرآیند تأکید نموده‌اند. بنابراین، مبارزه با استکبار امری دائمی و همیشگی است. «مردم شعار مرگ بر آمریکا را هرگز از زبان نینداخته‌اند» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۶/۲۲). از این منظر، استکبارستیزی در اندیشه مقام معظم رهبری، باید امری همیشگی و مستمر باشد که نقشی بی‌بدیل در قالب زنجیره هم‌ارزی ایفا می‌کند که در این فرآیند، دال‌های اصلی انقلاب اسلامی ترکیب می‌شوند و در مقابل دشمن؛ یعنی استکبار، متحد می‌گردند و بر تفاوت‌ها و تکررها در سطح جامعه غلبه می‌گردد.

یکی دیگر از جنبه‌های مهم استکبارستیزی، فراگیری آن است و کلیت نظام به صورت یک‌پارچه برای آن اقدام می‌کند. کل ملت و مسئولین در مقابل زورگویی‌های استکبار ایستاده‌اند و به دلیل حضور مردم در صحنه و اتحاد، هیچ آسیبی از سمت دشمن نمی‌بینیم (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۲/۵). آنچه به وضوح برجسته است فراگیری روحیه استکبارستیزی به ویژه میان کارگزاران نظام و مردم است. از همین رو ایشان تأکید می‌کنند «تنها جایی در دنیا که ملت و دولت، متفقاً و متحداً در مقابل این سیاست زورگویانه ایستاده‌اند، ایران اسلامی است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۰۸/۱۳). تأکید مقام معظم رهبری بر فراگیری و جامع بودن استکبارستیزی، هم تکررها و تفاوت‌ها را می‌پوشاند و هم در جهت هویت‌آفرینی در قالب «بیرونی‌سازنده»، ایفای نقش می‌کند.

۵ دال استقلال‌طلبی

دال استقلال در کلام آیت‌الله خامنه‌ای نیز همانند امام خمینی اهمیت بالایی دارد و بُعد خارجی فرآیند غیریت‌سازی و پایه‌های گفتمان مستقر را تقویت می‌نماید:

هر نوع وابستگی‌ای محکوم است (خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۶/۱۰).

وابستگی ننگ‌آلود سیاسی از بین رفت، حرکت استقلال آغاز شد (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۸/۸)

تنها یک کشور، یک ملت و یک دولت در دنیا است که زیر این بار نرفته و می‌گوید ما کاری به کار آمریکا نداریم، اما حاضر هم نیستیم تسلیم زورگویی و فشار و تحمیل سیاست‌ها و روابط آمریکا شویم (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۲/۱).

شعار استقلال یکی از مهم‌ترین شعارهاست (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۷/۱۴).

استقلال بیت‌الغزل انقلاب اسلامی بود؛ یعنی نفوذ بیگانه در این کشور ممنوع (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۷/۱۴).

استقلال در تمامی ابعاد مد نظر مقام معظم رهبری است:

امروز به استقلال سیاسی ملت ایران نگاه کنید، ببینید هیچ قدرتی در دنیا نمی‌تواند هیچ‌گونه‌ای را بر دولت‌مردان ما تحمیل کند (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۸/۲۰).
به نظر من اولین نعمتی که باید امروز ما خدا را به خاطر آن شکر کنیم، عزت و استقلال ملی است ... امروز هیچ قدرتی در دنیا نمی‌تواند ادعا کند که بر نظام سیاسی کشور ما حاکم است و اشاره، تصریح، نهیب یا تهدید او می‌تواند اثری بر روی تصمیم‌گیری‌های ما بگذارد (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۳/۲۹).

از این رو باید در تمامی جهات تلاش نمود تا کوچک‌ترین وابستگی به «غیر» به‌ویژه آمریکا ایجاد نگردد:

استقلال یک کشور، وابسته به کار است ... محصولات خارجی بیاید فضای زندگی آنها را پر کند، اما استقلال نخواهند داشت (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۲/۴).
نباید ما در مسئله علم، واگن خودمان را به لوکوموتیو غرب ببندیم ... پیشرفت علمی، بایستی با نگاه بومی و با تکیه به فرهنگ خودمان باشد (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۷/۳).
این استقلال، استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. ما باید این بندهای اختاپوس فرهنگی تحمیل شده به وسیله غرب را از دست و پای خودمان باز کنیم (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۳/۲۹).

عمده این است که ما به خودمان اتکا کنیم، به بیگانگان نمی‌شود اتکا کرد، من مکرر در دوران همین مذاکرات هسته‌ای گفتم به آمریکایی‌ها نمی‌شود اعتماد کرد (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۱/۱۸).

دال استقلال به عنوان یکی از پایه‌های اصلی ساخت و تحکیم اسلام مکتبی محسوب می‌گردد. تکیه بر این دال به حفظ فاصله مناسب با «دیگری» و وصول به اهداف کلان انقلاب اسلامی منجر شده است. دال استقلال‌طلبی در حوزه سیاست خارجی، نمود بیشتری دارد. فراسوی همه تنوع و تکثری که در دوره‌های گفتمانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی موج می‌زند، استقلال‌طلبی و غیریت دولت آمریکا، انسجام در عرصه معنایی و ایدئولوژی حاکم بر فراگفتمان سیاست خارجی جمهوری اسلامی را تامین و تضمین کرده است. متاثر از وجود چنین آرمان و غیریتی، زنجیره هم‌ارزی میان دقیقه‌های مطرح در خرده گفتمان‌های مختلف سیاست خارجی به وجود آمد و نوعی از انتظام را در عین پراکندگی گفتمانی ایجاد نمود.

اینکه ملت ایران بعد از ۲۶ سال همچنان شعار مرگ بر آمریکا را فراموش نکرده، نشان‌دهنده بیداری مردم است (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۱۲/۲۴).

مقام معظم رهبری در نقد سیاست تشنج‌زدایی دولت اصلاحات بیان می‌کنند:

همین تشنج‌زدایی‌ای که امروز در بحث سیاست خارجی ما مطرح می‌شود، مورد تایید ماست. باید تشنج‌زدایی شود، اما تشنج‌زدایی غیر از این است که کسی به آنها اعتماد پیدا کند، نه، او هم به ما اعتماد ندارد، ما هم به او اعتماد نداریم ... اصلاً میدان دیپلماسی، میدان یک نبرد واقعی است ... هرگز نباید به معنای اعتماد به دشمن تلقی شود، نباید اعتماد کرد (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۴/۱۹)

ایشان ضمن تقدیر از سیاست هسته‌ای دولت احمدی‌نژاد اظهار می‌کنند:

یکی از مظاهر دفاع از عزت هم همین مسئله انرژی هسته‌ای است ... قضیه این بود که قدرت‌های گوناگون، پُرو، متجاوز، زورگو و دنباله‌ها و اقماری‌ارزش آنها، می‌خواستند حرف خودشان را در این زمینه بر ملت ایران تحمیل کنند (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۶/۲). امروز در مقابله با استکبار، در سیاست خارجی زبان‌مان زبان طلب‌کاری، عزت، اقتدار معنوی و اقتدار ملی است (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۶/۲). ناگهان دولتی به نام جمهوری اسلامی، با اصول خودش و با ضدیت با مبانی ظالمانه و سیاست متجاوزانه آمریکا، سر بلند کرده است. بعضی‌ها می‌گویند: شما چرا لج آمریکا را در می‌آورید؟ لج آمریکا را ملت درآوردند (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۳/۲۹).

از منظر گفتمانی، وجه استقلال‌طلبی و تهاجم به غرب و آمریکا بر پیکره سیاست خارجی نظام و در کلام مقام معظم رهبری نقش بسته است:

در زمینه سیاست خارجی هم موضع جمهوری اسلامی از اول موضع تهاجمی بود. تبدیل موضع تهاجمی به موضع تدافعی، یک خطاست... ما طلب‌کاریم ... در مسئله خراب کردن اخلاقیات مردم و توسعه فرهنگ استهجان و لابی‌گری و اشاعه شهوت جنسی ما از دنیا طلب‌کاریم (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۴/۹). در یک چنین دنیایی اگر انسان تسلیم شد ... قطعاً ضرر خواهد دید (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۶/۴).

این وحشی‌هایی که امروز دنیا را در قبضه خودشان گرفته‌اند و حقیقتاً بویی از انسانیت و معنویت نبرده‌اند ... اینها حقیقتاً چاقوکش‌های دنیایند این مستکبرین، قداره‌بندها و عربده‌کش‌های دنیایند ... حالا شما خیلی نجیب ... او بی‌اصل و نسب، بی‌ریشه، بی‌خانواده؛ اما او مجهز است، شما مجهز نیستید؛ شما بی‌سوادید، او باسواد است؛ می‌آید بر شما تسلط پیدا می‌کند، بروبرگرد ندارد (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۶/۴).

اسرائیل نیز در چارچوب زنجیره هم‌ارزی گفتمان اسلام مکتبی، همراه با آمریکا مورد نفی و غضب می‌باشد.

ایشان سیاست رسمی در قبال دولت اسرائیل را این گونه بیان می نمایند:

موضع جمهوری اسلامی ایران که امام فرمودند ... این است که اساساً این غده سرطانی اسرائیل باید از این منطقه کنده شود (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۹/۲۵).
امروز رژیم صهیونیستی منفور است، آمریکا، منفور ملت‌هاست (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۱/۱).
چرا بایستی از آن طرف دنیا کسانی بیایند و همه تلاششان این باشد که برای اسرائیل امنیت درست کنند (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۷/۲۱).
این غده سرطانی و شجره خبیثه‌ای که در آنجا گنجانده شده است، امروز تهدیدی علیه موجودیت و هویت همه کشورها و دولت‌های اسلامی است (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۰/۷).

در مجموع دال سیاست خارجی مستقلانه در گفتمان‌سازی مقام معظم رهبری نسبت به «دیگری»، با طرد بیگانه پیمان‌شکن برجسته است. اجتناب از مذاکره مستقیم با آمریکا تا عدم شناسایی اسرائیل، تکنیک‌های این نفی هستند. اتخاذ مواضع مستقلانه به انگاره همیشگی گفتمان اسلام سیاسی مکتبی این دوره برای کسب هویت و انسجام تبدیل گشته است.

۶ دال روحانیان

روحانیان و فقها به عنوان پرچم‌داران دین اسلام و عاملین اصلی هویت‌سازی و یکی از دال‌های اصلی گفتمان اسلام مکتبی، مورد توجه همه‌جانبه مقام معظم رهبری بوده‌اند و حمایت از آنها به عنوان یکی از پایه‌های فرآیند غیریت‌سازی و گفتمان‌سازی مورد عنایت بوده است. همچنین روحانیان و فقها به عنوان متولیان تبلیغ و تعلیم دین، هدایتگر اصلی سوژه‌های مومن هستند و دایره خودی و غیرخودی با معیار آنان برجسته می‌شود. ایشان ضمن تأکید بر منش طلبگی، ویژگی آن را این گونه بیان نمودند که «... انسان یک زی متوسطی همراه با قناعت، سلامت مالی و سادگی به‌طور نسبی برای خودش نگه دارد. سلامت اخلاقی خیلی مهم است. آن وقت قداست حفظ خواهد شد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۸/۱۷). بنابراین «امروز سرنوشت روحانیت و اسلام در این سرزمین، وابسته به سرنوشت نظام اسلامی است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۷/۲۹) و روحانیون می‌بایست به ایفای نقش حساس خود در چارچوب گفتمان اسلام مکتبی بپردازند.
جایگاه ویژه روحانیان در جمهوری اسلامی و توجه به آن در قامت یکی از مهم‌ترین دال‌های گفتمان اسلام مکتبی تا آنجاست که مقام معظم رهبری بیان می‌کنند: «اگر امروز کسی با روحانیت مقابله کند، بیش از همه دل صهیونیست‌ها و آمریکا را شاد کرده است.» و «روحانیت یک نهاد اصلی در نظام اسلامی است ... اگر روحانیت و طلبه‌های معمم نبودند، این انقلاب شکل نمی‌گرفت» (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۸/۱۰). از این منظر است که ایشان هشدار می‌دهند: «اگر علما کنار بکشند، به تدریج جمهوری غیر

اسلامی خواهد شد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰) پس «امروز هیچ عاملی نباید بتواند روحانیت شیعه را از دفاع از نظام جمهوری اسلامی منفک کند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۸/۲۰)

از آنجا که «آبروی روحانیت، آبروی اسلام و انقلاب است.» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۴) «منش روحانی نباید فرماندهی باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۱۰/۲۳) «مبلغ دین و مبین معارف دینی، باید به زبان اکتفا نکند، بلکه عمل او هم باید ایمان و اخلاص و صفایش را در بیان این حقیقت برای مخاطب ثابت کند و نشان دهد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۱۰/۲۷). از این منظر روحانیان نباید «زیر بار هیچ زور و قدرتی رود و مرعوب شود» (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۴/۱۵) «امروز هیچ عاملی نباید بتواند روحانیت شیعه را از دفاع از نظام جمهوری اسلامی منفک کند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۸/۲۰). مقام معظم رهبری ضمن تاکید بر حضور عالمان شیعه در حوادث بزرگ اجتماعی بیان می‌کنند «کناره‌گیری از سیاست درست نیست و کار روحانی شیعه نیست.» (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۸/۱۷) بنابراین تداوم حضور سیاسی روحانیان و دفاع از آرمان‌های انقلاب مدنظر است.

مقام معظم رهبری، اولین وظیفه روحانیت را مقابله با انحراف ذهن جوانان می‌داند و در کنار آن «روحانی باید وسط میدان، جلوی مردم و اهل اقدام باشد.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۷/۲۵) «امروز وظیفه روحانیت مضاعف است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۷/۲۰) «روحانیت نهاد سمبلیک ملت است؛ هر جا روحانیت حرکت می‌کند ملت هم حرکت می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۵۸/۷/۳۰). «بی‌طرف نماندن حوزه علمیه در قبال حوادث جهانی، در قبال مسائل چالشی ملی و بین‌المللی یک ضرورتی است که نمی‌شود از آن غافل شد.» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۷/۲۹) بنابراین علاوه بر وظایف تبلیغی و اعتقادی، روحانیان «باید اعتقاد به حاکمیت اسلام را هم راسخ» کنند. (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۲/۲) «باید درس اخلاق بگویید، تحلیل سیاسی هم بدهید.» (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۰/۳). رهبر معظم انقلاب اسلامی در همین جهت تاکید می‌کند: «هدایت سیاسی وظیفه مهم علم و روحانیون است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۲/۲۵). در مجموع، روحانیان به عنوان مبلغان مذهبی و سیاسی نقش بسیار ویژه‌ای را در ماندگاری و پویایی گفتمان اسلامی سیاسی مکتبی ایفا می‌کنند.

نتیجه

در پژوهش‌های پیشینی که به تبیین گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته‌اند، معمولاً جنبه‌ای از این مهم برجسته گردیده و به نقطه کانونی پژوهش آنها تبدیل شده است. برای نمونه در تعدادی از پژوهش‌ها از یک‌سو بر ابعاد نرم رهبری، ویژگی‌های حکمران تراز و ازسوی دیگر بر شناخت ماهیت دولت اسلامی تأکید شده است. در پژوهش پیش رو تلاش شد با روش گفتمانی و تحلیل متن بیانات مقام معظم رهبری به استخراج دال‌های گفتمان اسلام مکتبی بپردازیم. استخراج دال‌ها و مضامین در چارچوب گفتمان اسلام سیاسی مکتبی، نوآوری این مقاله را برجسته می‌سازد.

گفتمان به مثابه کلیت معناداری است که عاملان و کنشگران اجتماعی با درک موقعیت و جایگاه خود در این دستگاه، به شکلی معنادار بر پایه ارزش‌ها و نمادهای به رسمیت شناخته شده عمل می‌کنند، در این چارچوب و با بررسی صورت پذیرفته در اندیشه و سخنان مقام معظم رهبری روشن شد که گفتمان اسلام مکتبی در کلام ایشان حول محور شش دال بسیج، توطئه، رسانه، استکبارستیزی، استقلال‌طلبی و روحانیان مفصل‌بندی شده است. در این چارچوب، استقلال‌طلبی را می‌توان دال مرکزی گفتمان اسلام مکتبی در دوره رهبری آیت‌الله خامنه‌ای دانست که در حول آن و متأثر از اهداف کلان انقلاب اسلامی، ساماندهی نظام سیاسی صورت پذیرفته است.

منابع و مأخذ

- ازکیا، مصطفی، رشید احمدرش، کامبیز پارتازیان (۱۳۹۶). *روش‌های تحقیق کیفی از نظریه تا عمل*. تهران: انتشارات کیهان.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۸) *صحیفه امام*. نرم‌افزار آثار امام خمینی. تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸). *روابط بین‌الملل در اسلام*. قم: اسرا.
- حاجی‌زاده، علیرضا و محمود دارینی (۱۳۸۶). *استکبار جهانی و شیطان بزرگ از دیدگاه امام خمینی*. تهران: معاونت پژوهشی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- دانیالی، عارف (۱۳۹۳). *میشل فوکو: زهد زیبایی‌شناسانه به مثابه گفتمان ضد دیداری*. تهران: تیسرا.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). *نفت‌نامه*. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- رجایی، فرهنگ (۱۳۹۵). *مشکله هویت ایرانیان امروز*. تهران: نشر نی.
- ساراپ، مادن (۱۳۸۲). *راهنمایی مقدماتی بر پسا ساختارگرایی و پسا مدرنیسم*. ترجمه محمدرضا تاجیک. تهران: نشر نی.
- سلطانی، علی‌اصغر (۱۳۸۷). *قدرت، گفتمان و زبان، سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری اسلامی ایران*. تهران: نشر نی.
- شهبازی‌راد، محمدصادق (۱۳۹۲). *تحلیل گفتمان رهبری انقلاب اسلامی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جامعه‌شناسی. تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- علی‌بابایی، غلامرضا (۱۳۸۲). *فرهنگ سیاسی*. تهران: آشیان.

- کاظمی، احمد (۱۳۹۳). *دشمن‌شناسی از دیدگاه مقام معظم رهبری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم سیاسی. یزد: دانشگاه یزد.
- لاکلا، ارنستو و دیگران (۱۳۹۵). *تحلیل گفتمان سیاسی*. ترجمه امیر رضایی پناه. تهران: نشر تیسرا.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۷). *ضد روش: زمینه‌های فلسفی و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی*. قم: لوگوس.
- محمدی، منوچهر (۱۳۷۷). *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: نشر دادگستر.
- منوچهری، عباس (۱۳۸۷). *رهیافت و روش در علوم سیاسی*. تهران: سمت.
- موسوی، امین (۱۳۹۲). *بررسی اصول و راهبردهای دفاعی امام خمینی در مبارزه با استکبار*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- موفه، شانتال (۱۳۹۰). *درباره امر سیاسی*. ترجمه منصور انصاری. تهران: رخداندنو.
- نادری‌فر، بهروز (۱۳۹۶). *تحلیل ارزش‌های استکبارستیزانه در ایدئولوژی انقلاب اسلامی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جامعه‌شناسی. تهران: دانشگاه آزاد تهران شرق.
- باباخانی، مجتبی (۱۳۹۰). *استکبارستیزی و حمایت از مستضعفین در اندیشه امام خمینی و شهادی*. دانشجو. *فصلنامه رهاورد سیاسی*، ۸ (۴). ۱۶۰ - ۱۳۱.
- بهروزی‌لک، غلامرضا (۱۳۹۴). *بررسی تحلیل‌های نظری در مطالعات اسلام‌گرایی*. *فصلنامه علوم سیاسی*، ۱۸ (۲). ۹۱ - ۶۵.
- پورزکی، گیتی (۱۳۹۸). *تحول در مواجهه گفتمانی در جمهوری اسلامی ایران مواجهه پساسیاسی، آنتاگونیستی، آگونیستیک*. *دو فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*، ۷ (۲). ۲۵۴ - ۲۳۱.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۴). *انسان مدرن و معمای هویت*. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱ (۱). ۲۸ - ۹.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۶). *روانکاوی و سیاست*. *پژوهش علوم سیاسی*، ۴ (۳). ۴۵ - ۱۹.
- جوینی‌پور، سیما و سهیلا پیروفر (۱۳۹۷). *گونه‌شناسی استکبار و ماهیت آن در قرآن کریم*. *دو فصلنامه قرآن و حدیث*، ۱۲ (۳). ۱۹۸ - ۱۶۹.
- حسابی، احمدعلی و نبی‌اله ایدر (۱۳۹۷). *بررسی تحول گفتمانی بین نیروهای سیاسی پس از انقلاب اسلامی ایران*. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۴ (۴). ۲۰ - ۱.
- خیامی، عبدالکریم (۱۳۹۲). *به سوی نظریه بیداری اسلامی تحلیل کیفی متن بیانات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی*. *مطالعات انقلاب اسلامی*، ۱۰ (۳). ۶۶ - ۴۳.
- طباطبایی، کاظم و سمیه طاهری (۱۳۹۴). *کاربست گفتمان کاوی در تحلیل مفاهیم استضعاف و*

- استکبار. *مطالعات اسلامی علوم قرآن و حدیث*. ۱۱ (۲). ۱۱۸ - ۹۱.
- طباطبایی، سید جعفر و حسین جلالی نوبری (۱۳۹۷). علل و حوزه‌های استکبارستیزی در گفتمان انقلاب اسلامی. *فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی*. ۱۰ (۲). ۵۱ - ۳۷.
- عالم، عبدالرحمن و مصطفی انصافی (۱۳۹۷). بازشناسی گذار ساختارگرایی به پساساختارگرایی، *فصلنامه سیاست*. ۴۸ (۱). ۷۶ - ۵۹.
- عباس تبار، رحمت (۱۳۹۹). تحلیل گفتمانی رویکرد واگرایی آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به نظام سلطه آمریکا، *فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*. ۳ (۴). ۱۱۷ - ۱۰۰.
- عترت دوست، محمد (۱۳۹۸). روش‌شناسی فهم حدیث در فرایند سه گانه تحلیل متن، تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان. *دوفصلنامه حدیث پژوهی*. ۱۱ (۲). ۳۲۰ - ۲۹۰.
- گوهری مقدم، ابوذر و حامد کیانی، (۱۳۹۷). نفوذ گفتمانی ایالات متحده آمریکا در جمهوری اسلامی ایران بر مبنای اندیشه‌های مقام معظم رهبری. *فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*. ۶ (۴). ۱۱۵ - ۹۷.
- مهدوی، اصغر و مهدی نادری (۱۳۹۰). کاربرد قدرت نرم از ناحیه استکبار؛ رویکردی قرآنی. *دوفصلنامه علمی - پژوهشی دانش سیاسی*. ۷ (۲). ۲۰۴ - ۱۶۷.
- نادری، مهدی (۱۳۹۴). مبانی و مستندات سیاست استکبارستیزی در دیدگاه امام خمینی. *فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی*. ۴ (۲). ۱۴۴ - ۱۲۷.
- نصرت پناه، محمدصادق و مسعود بخشی (۱۳۹۹). استکبارستیزی در اندیشه سیاسی امام خمینی: با تکیه بر مفهوم‌شناسی استکبار در تفسیر المیزان. *دوفصلنامه دانش سیاسی*. ۱۶ (۳). ۶۹۶ - ۶۷۱.
- خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در سایت: khamenei.ir
- Jorgensen, Marianne & Philips, Louise (2002). *Discourse Analysis as theory & method*. London: Sage Publication.
- Laclau, E. (1995). *New Reflection on the Revolution of our Time*. London: Verso.
- Mayring, Philipp (2000). Qualitative content Analysis Forum. *Qualitative Social Research*. Vol. 1, (No.2), 1 - 10.
- Pandey, Anjali (2004). Constructing Otherness. Issues in *Applied Linguistics*. Vol. 14, (No. 2), 153 - 184.
- Van Dijk, T. A. (2007). *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction*, OnlinePublication: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp74712>.